

avtomobila Renault 4 (priljubljena katrca) v novomeški tovarni IMV v 70. letih prejšnjega stoletja.

Ob otvoritvi razstave je Enota pripravila tiskovno konferenco, na kateri sta direktorica Zgodovinskega arhiva Ljubljana dr. Zdenka Semlič Rajh in vodja enote Iztok Hotko predstavila zelo perečo prostorsko stisko enote.

Razstava, ki jo je oblikoval uveljavljeni novomeški arhitekt in oblikovalec Jurij Kocuvan, je bila na ogled na prostem pred mestno hišo na novomeškem Glavnem trgu, nakar je meseca julija in avgusta gostovala v Podzemlju ob Kolpi, od 5. septembra do 11. oktobra v Semiču pred Kulturnim centrom, medtem ko bo od 12. oktobra do konca leta na ogled v Metliki, na tamkajšnjem gradu, kjer domuje Belokranjski muzej Metlika.

Iztok Hotko

Mira Hodnik in Dejan Hvala: 125-LETNICA ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA IN 50-LETNICA ENOTE V IDRIJI

»Česar ni v arhivih, tega ni na svetu.« (latinski pregovor)

Razstava Enote v Idriji na prostem v podhodu Mestne knjižnice v Idriji,
1. 6.–13. 9. 2023

Idrijska enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana se je praznovanju 125-letnice arhiva pridružila s postavitvijo priložnostne razstave o 50-letnem načrtnem varovanju arhivskega gradiva na območju Idrijskega in Cerkljanskega, z namenom, seznaniti javnost z našim poslanstvom in delom, ki sta očem skriti in številnim neznani. S posameznimi zgodbami iz arhivskega gradiva smo želeli predstaviti bogastvo pisne dediščine, ki jo še posebej plemeniti arhivsko gradivo Rudnika živega srebra Idrija.

Začetki načrtnega zbiranja arhivskega gradiva so povezani z ustanovitvijo Mestnega muzeja Idrija leta 1953. Prvi ravnatelj Srečko Logar je prepoznal pomen varstva arhivskega gradiva, zato so v pravila Mestnega muzeja kot posebno nalogo zapisali *»prevzemanje in urejanje arhivskega gradiva«*. Po posvetu z Državnim arhivom Slovenije so leta 1963 zaposlili upokojenega občinskega uradnika Ludvika Kovačiča, ki je začel s sistematičnim urejanjem in popisovanjem arhivskega gradiva.

Leta 1972 je Skupščina občine Idrija zaupala hrambo arhivskega gradiva Mestnemu arhivu Ljubljana. V pogodbi se je zavezala, da se bo vse gradivo, ki nastaja na območju upravnega organa Idrija, hranilo v Idriji. Prva arhivistka je postala Marjeta Pelhan, ki jo je še istega leta nasledil Andrej Černilogar. Ob pomoči kolegov iz Ljubljane je začel intenzivno prevzemati in urejati arhivsko gradivo.

Po Černilogarjevi upokojitvi (1989) sta se kot arhivista zaposlila Janez Pirc in Mira Hodnik. Zaradi prenove grajskih prostorov se je enota preselila v staro osnovno šolo na Prelovčevi ulici 2. Zdaj ima Enota v Idriji na voljo 298 m² prostora, ki žal ne ustreza več standardom varovanja arhivskega gradiva in ne omogoča več novih prevzemov, zato išče nove prostore in si želi posluha države pri reševanju prostorskih težav.

Po upokojitvi Janeza Pirca (2019) se je v idrijski enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana zaposlil arhivist Dejan Hvala.

Razstava je bila postavljena na prostem, v podhodu Mestne knjižnice in čitalnice Idrija od 1. junija do 13. septembra 2023. Po naših ocenah si je razstavo ogledalo veliko ljudi in upamo, da smo z razstavo postali prepoznavnejši v domačem okolju.

*Fotografija razstavnega prostora
(Foto: Dejan Hvala)*

Z zgodbami na osmih panojih smo se sprehodili skozi čas. Na prvem panoju smo predstavili zgodovino enote od začetnega načrtnega zbiranja arhivskega gradiva leta 1953 v Mestnem muzeju Idrija do današnjega časa, ko se enota ukvarja s prostorsko problematiko – z neprimernimi arhivskimi depoji. Na drugem panoju smo predstavili javnopravne osebe, ki so po ZVDAGA ustvarjalci javnega arhivskega gradiva, in načine pridobivanja arhivskega gradiva v arhiv. Sledil je pano s predstavitvijo fondov in sistema vodenja evidenc arhivskega gradiva. Nadaljevali smo z opisom naše osnovne dejavnosti, ki poleg prevzemanja, urejanja, hranjenja in posredovanja arhivskega gradiva vključuje še pedagoško, raziskovalno in razstavno dejavnost ter evidentiranje arhivskega gradiva v tujih arhivih.

Z vsebino na štirih panojih smo želeli povedati, da se v množici arhivskega gradiva skrivajo številne zgodbe. Težko se je bilo odločiti, katere so tiste, ki si »zaslužijo« predstavitev na tej razstavi, a vendar smo izbrali štiri zgodbe, ki so posebne in lastne idrijsko-cerkljanskemu okolju. To so zgodbe o Rudniku živega srebra Idrija, Čipkarski šoli Idrija, o partizanskih bolnišnicah Franja in Pavla, ki sta med drugo svetovno vojno delovali v največji tajnosti, prva na Cerkljanskem, druga na Idrijskem, in ki še danes ostajata spomenik človečnosti in solidarnosti. V četrti zgodbi smo opozorili na obdobje, ko je italijanski škorenj teptal slovensko zemljo, preganjal slovensko besedo iz šol in uradov, prepovedoval društveno življenje Slovencev ter krepil policijski in vojaški pritisk na posameznike in organizacije.

Po končani zunanji postavitvi smo razstavo preselili v prostore Zgodovinskega arhiva Ljubljana Enote v Idriji na Prelovčevo 2, kjer je na ogled kot stalna razstava. Skratka, končna ugotovitev po ogledu razstave je, da arhivistika res ni dolgočasna veda.

Milena Černe: Šolstvo na severnem Primorskem v času Italije 1918–1943

Razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, 28. 10. 2023–30. 6. 2024

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je ob 100-letnici za Slovence pogubne fašistične šolske reforme ministra in filozofa Giovannija Gentileja pripravil razstavo, ki se posveča šolstvu na severnem Primorskem v času Italije, med leti 1918 in 1943. Z omenjeno reformo je Mussolinijeva vlada sprožila sistematično raznarodovanje na področju vzgoje in izobraževanja primorskih Slovencev in jih za dolgo zaznamovala. Obletnica se je arhivu zdela primeren trenutek za oživitev spomina na težko obdobje primorske šole, ki je nastopilo že z odprtjem soške fronte med prvo svetovno vojno in začasno okupacijo dela zahodne Primorske. Rapalska pogodba je leta 1920 določila mejo med Kraljevino Italijo ter Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Primorski Slovenci so ostali v Italiji, brez zagotovil manjšinskih pravic. Z vzponom fašizma na oblast jeseni 1922 so bile spremembe na šolskem področju pričakovane. Mussolinijeva vlada je že v prvem letu delovanja speljala prenovo šolskega sistema, ki je v naslednjih 20 letih popolnoma spremenila primorsko šolo.

Razstava obsega šest večjih panojev, na katerih je 64 dokumentov. Sestavljena je iz dveh delov: prvi govori o času do reforme, drugi predstavi njene učinke za slovensko šolo. Šolstvo pred reformo je prikazano na prvih dveh panojih. Kot uvod v to obdobje so predstavljene improvizirane oblike italijanske šole na slovenskem etničnem ozemlju med vojno. Dokumenti pripovedujejo o tem, da so posegi italijanskih oblasti na šolsko področje vse od zasedbe naprej

Otroški vrtec v Solkanu leta 1925
(Vir: SI_PANG/0840, Otroški vrtec Nova Gorica, t. e. 10)